

КОГНІТИВНА ОСНОВА УТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ-МЕТАФОР

Анотація

Стаття присвячена дослідженню механізму утворення термінів-метафор на основі аналізу термінологічної лексики мистецтвознавчої терміносистеми, із встановленням відносної частоти їх вживаності. Для з'ясування механізму утворення термінів-метафор у статті визначено основні способи їх утворення на основі подібності за функціями, аналогії. Важливою складовою механізму метафоризації є когнітивний фактор.

Ключові слова: мистецтвознавча терміносистема, термін-метафора, когнітивна функція.

MOTSNA L. S.
Khmelnitsky National University

COGNITIVE BASES OF ART TERM-METAPHORS CREATION AND FUNCTIONING

Summary

The article reveals the nature and mechanism of the art term-metaphors coinage, which is grounded on the analyses of terminological units of art term system. The place and the frequency of the term-metaphors usage are also analyzed in the article. To discover the mechanism of the art term-metaphors coinage we define the functional similarity and analogy as the main features of term-metaphors formation, not irrespective of the cognitive processes participation.

Key words: art term system, term-metaphor, cognitive function.

Головним чинником у формуванні наукового тексту та його складових частин є термін. Наявність термінів дозволяє віднести текст до розряду наукових та визначати його когнітивно-комунікативну спрямованість.

У великій кількості мистецтвознавчої літератури терміни займають важливе місце. Через їх високу кількісну насиченість у науково-довідкових текстах мистецтвознавчої тематики мистецтвознавчу літературу відносять до наукової літератури [6]. Інтерес до термінології привертає науковців із позицій визначення поняття термінології [3], формування терміносистем нових галузей знань [5], функцій термінів у науковому тексті [3], вимог до галузевих термінів [4], змістової структури, семантичної вмотивованості, типології і класифікації термінів [9], їх інтерференції в наукових текстах різної тематики [13], особливостей перекладу [2]. Інколи науковці зазначають, що надмірна перенасиченість текстів термінами, бажання вживати якомога більше «розумної лексики» вказує на «низьку термінологічну культуру» [12, с. 49].

Набуваючи емоційного забарвлення та інших якостей мистецтвознавчої літератури, терміни містять елементи художнього, стають більш образними та відрізняються від термінологічної лексики інших галузей знань. У цілому мистецтвознавча література характеризується наявністю великої кількості тропів, мовних і стилістичних засобів. У функціонуванні лексичних одиниць у мистецтвознавчих текстах велику роль відіграє їх здатність передавати в лінгвістичних текстах емоції та настрої, викликані тим чи іншим твором мистецтва. Т. В. Деркач справедливо зазначає, що дослідження процесу створення наукових текстів та його основних мовних одиниць показує, що в його основі лежить механізм метафоризації [6, с. 27]. Відповідно до думки О. О. Потебні метафоризація є основною рушійною силою розвитку мови. Вчений наголошує, що якщо під метафоричністю мови розуміти ту її властивість, за якою будь-яке наступне слово може створюватися саме за допомогою відмінного від нього попереднього, то метафоричність є постійна властивість мови, і переходити ми можемо тільки від

метафори до метафори [11, с. 434]. Важливим питанням, що складає предмет теорії і практики терміна А. В. Лемов вважає питання метафоричності терміна [8, с. 59].

Оскільки метафори відіграють провідну роль у процесі концептуалізації людиною діяльності та дозволяють виявляти аналогії між різними предметами та явищами, дозволяючи використати набуті знання й досвід в одній галузі знань для вирішення проблем в іншій, однією з основних проблем як термінознавчої так і мистецтвознавчої літератури є вивчення **термінів-метафор**.

Нерозробленість проблеми функціонування термінів у мистецтвознавчих текстах та відсутність досліджень питання механізму утворення мистецтвознавчих термінів-метафор визначають **актуальність** дослідження теми статті.

Метою статті є дослідження механізму утворення термінів-метафор у мистецтвознавчих текстах, їх місця в системі лексики мистецтвознавчого характеру.

Важливими питаннями для вивчення сутності, механізму утворення та ролі термінів-метафор у мистецтвознавчій літературі є наступні:

- участь когнітивних процесів в утворенні термінів-метафор;
- місце і частка термінів-метафор у термінологічній лексиці мистецтвознавчого характеру;
- функції термінів-метафор у текстах;
- класифікація термінів-метафор;
- інтерференція термінів-метафор у науково-довідкових та публіцистичних текстах мистецтвознавчої літератури.

Згідно з думкою Дж. Лакофа метафора – це основний механізм, за допомогою якого не лише усвідомлюються абстрактні концепти, а й виникає можливість абстрактно мислити [Lakoff, 1993]. Тієї ж думки дотримувався Х. Ортега-і-Гасет, зазначаючи, що метафора слугує не лише для того, щоб зробити думку доступною іншим, а й необхідна для того, щоб об'єкт став доступний нашій думці. Метафора є не лише виразним засобом, а ще одним важливим інструментом мислення [10, с. 71].

У своїй статті “Why many concepts are metaphorical?” R. Gibbs наголошує, що всі концепти виникають із чуттєвого досвіду завдяки метафорі [Gibbs, 1996]. У мові спеціальної галузі знань метафора не лише найбільш адекватно називає певний концепт, а й нерідко виявляється взагалі єдиною номінативною одиницею, що позначає те чи інше поняття. За своїми якостями метафора є досить інформативною та містить такий об'єм інформації, який дозволяє їй виконувати функції терміна. Кожна нова метафора – це комбінація слів, образів і змістів.

Окрім інформативності іншим чинником, що відрізняє наукову метафору Т. В. Деркач пропонує вважати стереотипність, що зумовлена її іронічністю, створенням поряд із терміном його візуального образу та зазначає, що стереотипність дозволяє науковій метафорі співвідносити нове, пізнаване з певними життєвими еталонами, створеними досвідом людини [6, с. 28].

На відміну від звичайних термінів будь-яких галузей знань, що характеризуються певним ступенем мовно-інформативної компресії, для правильної інтерпретації мистецтвознавчих термінів-метафор, необхідна наявність у людини образного мислення. Утворення терміна-метафори має елемент творчості того, хто створює, а його правильне розуміння вимагає образного мислення того, хто інтерпретує. Свою справжню сутність термінів-метафори виявляють у процесі творчого когнітивного процесу, на який впливає спосіб концептуального світобачення, відтворення дійсності. Таким чином, механізм утворення мистецтвознавчих термінів-метафор відбувається завдяки певним когнітивним операціям над знанням.

Однією з відмінних рис терміна-метафори від неметафоричного терміна та будь-якого іншого іменника є його когнітивна сутність. Наявність когнітивної основи в утворенні терміна-метафори пов'язана з виконанням цілого комплексу когнітивних операцій над знанням, у результаті чого формується нове ментально-когнітивне утворення в формі мовної одиниці, якою і є термін-метафора, який характеризуються при цьому великим змістовим навантаженням та на формування й сприйняття якого впливає спосіб концептуального світобачення реципієнта тексту.

Прикладом мистецтвознавчих термінів-метафор можуть бути: *additive color, baby blue, dead gold, egg-and-tongue ornament, noble metal, to kill colors, soft shade, sharp image, language*

of flowers, fresh colors, mature piece of art, brilliant epoch, severe style, artistic circle, behavior of structure, coarse surface, passion play, bull's eye.

На відміну від загальної властивості метафор інших галузей знань, де мовна компресія є основним чинником функціонування терміна, мистецтвознавчі терміни-метафори завдяки елементу образності інколи тяжіють до розгортання значення, пояснення, наприклад, у терміні *egg-and-tongue ornament* позначення кольору орнаменту відбувається завдяки опису.

Терміни-метафори вбирають у себе як функції притаманні термінам інших галузей знань, так і, завдяки своїй метафоричній сутності, якості притаманні метафорам.

У мистецтвознавчій як і в інших терміносистемах, наприклад, у терміносистемі венчурного фінансування [1, с. 114] терміни-метафори виконують номінативну функцію, даючи назву певним поняттям. Потреба в метафорі виникає не лише для надання мові образності й емоційності, а кожен раз, коли необхідно встановити зв'язок між предметом або явищем дійсності, якому ми хочемо дати назву і тим, із чим цей предмет співвідноситься. У цьому виявляється номінативна функція метафори. Проте, А. В. Лемов наголошує, що здатність до номінації притаманна усім іменникам і це є їх основною властивістю [8, с. 72]. На відміну від стилістично немаркованих лексичних одиниць у термінологічній лексиці **номінативна функція** реалізується в найменуванні специфічних об'єктів і явищ.

Терміни-метафори як і неметафоричні терміни беззаперечно виконують **комунікативно-інформативну функцію**, забезпечуючи взаєморозуміння між мистецтвознавцями та іншими спеціалістами. Термін фіксує, зберігає, накопичує та передає інформацію. Із інформативною тісно пов'язана **когнітивна функція** термінів-метафор, оскільки метафора є знаряддям пізнання та є когнітивною за своєю сутністю. Визначальною функцією термінів-метафор мистецтвознавчого характеру є їх **художньо-експресивна функція**, що дозволяє у компресованій формі подати концепції, що емоційно та чуттєво сприймаються учасниками наукового мистецтвознавчого дискурсу.

Серед основних функцій терміна-метафори можна назвати номінативну, комунікативно-інформативну та когнітивну. Остання притаманна саме метафоричним термінам, а художньо-експресивна функція виділяє мистецтвознавчі терміни-метафори в окрему групу.

Виявлення функцій термінів-метафор не пояснює їх сутності повною мірою. Необхідним є усвідомлення того, що термін-метафора має риси та функції притаманні як терміну так і метафорі. Розуміння терміна-метафори як мовної одиниці, що компресує та концентрує інформацію про предмет чи явище дозволяє глибше розкрити його сутність.

Цілком очевидним є те, що утворення термінів-метафор різного тематичного спрямування повинно мати свої характерні особливості. Механізми утворення термінів-метафор подібні до механізмів утворення художніх метафор: перенесення по функції за аналогією, за подібністю. Використовуючи цей критерій ми спробуємо описати механізм утворення мистецтвознавчих термінів-метафор. У виникненні мистецтвознавчих термінів-метафор основними видами перенесення пропонуємо вважати наступні:

1) такі, що виникають за зовнішньою подібністю: **broadsheet** – *British newspapers printed on large sheets of paper, especially serious newspapers that people respect*;

2) за схожістю характеристик: **showbusiness** – *the entertainment industry, for example film, television, popular theatre*, **body color** – *opaque paint, such as gouache, which has the covering power to obliterate underlying color*, **still life** – *a genre of painting that is without people and shows motionless objects*;

3) за подібністю якостей: **fine art** – *art, especially painting, sculpture, drawing etc that is concerned with making beautiful things or expressing important ideas*; **glaze** – *a very thin, transparent colored paint applied over a previously painted surface to alter the appearance and color of the surface*, **harsh colors** – *very bright colors which affront the eye*;

4) за співвіднесенням форми і змісту: **piece of music** – *an arrangement of musical notes that has been written by someone*, **blind arch** – *an arch which is covered by the bricks*;

5) за схожістю місцеположення: **foreground** – *the nearest part of a scene in a picture or photograph*;

6) за схожістю консистенції: **drying oil** – *an oil that, when spread into a thin layer and exposed to air, absorbs oxygen and converts into a tough film*, **fat** – *paints which have a high oil content*;

7) за схожістю способу виконання: **bleeding** – *in artwork, the effect of a dark color seeping through a lighter color to the surface*; **watercolor** – *a technique of painting using a binder made from a water-soluble gum. Watercolors can be transparent or opaque*, **silverpoint** – *a drawing method using a piece of metal, usually silver wire, drawn on a ground prepared with Chinese white*, **brushwork** – *the characteristic way each artist brushes paint onto a support*.

За структурою терміни-метафори належать до простих метафор і можуть складатися:

– з одного слова (прості, деривати, композитні деривати): *showbusiness, fat, bleeding, blending, biscuit, silverpoint*;

– двох слів (метафоричні словосполучення): *bold figures, baby blue, coarse surface, artistic circle, to kill colors, harsh colors*;

– чи більше слів: *asphalt color coat, mature piece of art, richness of the coloring, language of flowers*.

За морфологічною приналежністю метафоризованих слів терміни-метафори – це переважно дієслівні, іменникові, прикметникові слова та словосполучення.

Оскільки номінативна функція лежить в основі використання термінів-метафор, іменникові терміни-метафори є одними з найбільш поширених у мистецтвознавчій літературі: *showbusiness, art of communication, brushwork, artifact, harmony of lines, play of light and shade, richness of the coloring, intensity of emotions* тощо.

Існування великої кількості прикметникових термінів-метафор пов'язане з експресивно-оцінними, художньо-образними та інтенсифікаційними функціями якісного компонента терміна-метафори: *artless mind, blind arch, high art, low art, soft lightning, dull landscape, soft china, sharp image, severe style, brilliant epoch of Renaissance, fresh colors, cheerful colors, cold palette, dead color, deep color, dirty color, Chinese red* тощо. Образність, експресивність наукового мислення, втілена в прикметникових термінах-метафорах вирізняє мистецтвознавчий дискурс із його термінологічною лексикою з-поміж інших видів дискурсу. Прикметникові терміни-метафори увиразнюють об'єкт наукового дослідження, впливають на підсилення його оцінки.

Частка дієслівних термінів-метафор значно менша, порівнюючи з прикметниковими та іменниковими. Їх утворення пов'язано насамперед із когнітивними процесами, що беруть участь в утворенні таких метафоричних сполук на основі перенесення по функції за подібністю, наприклад: *to kill colors* – *послаблювати кольори*. Дія притаманна об'єкту одного семантичного поля на основі уподібнення й зіставлення приписується об'єкту іншого.

Порівняно з художніми метафорами, наукові терміни-метафори відзначаються досить частим використанням, стаючи з часом загальноживаними. Метафори, що використовуються для позначення певних мистецьких об'єктів і явищ перетворюються на терміни. Наукова чи галузева метафора від частого використання стає терміном. Згідно з думкою Е. Н. Абсалємової метафори, що поступово втрачають свою оригінальність, можуть поступово лексикалізуватися або ставати стійкими мовними зразками в межах певного жанру [1, с. 70]. Саме доступність терміна-метафори людській свідомості робить їх достатньо поширеними в науковому дискурсі, зокрема, мистецтвознавчому. Характерною ознакою терміна-метафори є те, що, виступивши в ролі первинного найменування об'єкта чи явища, він так і залишається виконувати роль терміна, не поступаючись місцем неметафоричному терміну через значно більшу доступність для сприйняття й більшу семантичну вмотивованість при поясненні того чи іншого явища. Метафоричний термін, хоча і є об'єктом вторинного найменування, зберігає своє первинне метафоричне значення в найменуванні терміна. Використання термінів-метафор зростає ще й завдяки їх здатності до більш широкого проведення аналогії між об'єктами й системами різних семантичних полів. Метафора, володіючи досить великим інтерпретую-

чим потенціалом для вербалізації понять найкраще підходить на роль терміна мистецтвознавчої наукової літератури.

Терміни-метафори складають досить велику частку мистецтвознавчих термінів, що обумовлено самою метафоричною сутністю мистецтва, на основі текстів про яке вони виникають. Проведене дослідження показало, що з 250 проаналізованих термінів мистецтвознавчої тематики (painting, sculpture, photography) терміни-метафори в цілому складають 71 %, а саме 178 термінологічних одиниць є метафорами. Така велика кількість термінів-метафор обумовлена наявністю стертих метафор, метафоричне значення яких із часом стирається, наприклад *background, foreground, carefully balanced composition* тощо.

Це значно більше ніж у інших термінологічних системах, наприклад, частка термінів-метафор у термінологічній системі венчурного фінансування складає 57,03 % [7, с. 115].

У статті кількість термінів може варіюватися залежно від його виду та й частота вживаності одного й того ж терміна може досягати десятків і сотень разів. Частота вживання терміна пов'язана з видом тексту.

Характерною ознакою наукових текстів є те, що відносна частота вживаності термінів є більшою порівняно з публіцистичними та будь-якими іншими видами текстів. Проаналізувавши 16 англійських публіцистичних та науково-довідкових статей мистецтвознавчого характеру приблизно одного обсягу, ми встановили, що вони містять велику кількість термінів. Як і очікувалось, кількість термінів у науково-довідкових статтях значно перевищувала кількість термінів у публіцистичних статтях, а частка термінів-метафор у публіцистичних текстах була вищою порівняно з науковими текстами.

Особливою рисою текстів мистецтвознавчої тематики є наявність великої кількості термінів-метафор. Публіцистичні тексти характеризуються наявністю художніх метафор і термінів-метафор, у той час як науковим текстам мистецтвознавчого характеру не притаманна велика кількість художніх метафор, і кількість їх залежить як від характеру тексту так і від концептуального світосприйняття автора, тих мовно-когнітивних категорій, якими мислить автор. Термінологічна лексика в публіцистичних текстах мистецтвознавчої тематики представлена великою кількістю термінів-метафор, що сприяє кращому розумінню позначуваних ними понять. У наукових текстах кількість термінів-метафор перевищує кількість неметафоричних термінів, проте, відносна частота термінів-метафор тут менша порівняно з публіцистичними текстами (табл. 1), що пов'язано з багаторазовим вживанням однієї й тієї ж одиниці та поступовому стиранню метафоричного значення й переходом термінів-метафор у неметафоричні терміни.

Таблиця 1

Насиченість мистецтвознавчих текстів термінами-метафорами

Категорія тексту	Кількість термінів у текстах	Кількість термінів-метафор у текстах	Частка термінів-метафор у відсотках
Публіцистичні тексти	270	210	78 %
Наукові тексти	480	307	64 %

Терміни-метафори як різновид лінгвістичної метафори досить часто вживаються в мистецтвознавчій літературі. Окрім загальноновизнаних функцій термінологічної лексики, їм притаманна пізнавальна функція завдяки їх когнітивній сутності, що наділяє їх здатністю до перенесення функцій позначуваного явища із одного семантичного поля в інше на основі уподібнення, асоціацій тощо. Однією з причин частоти вживання термінів-метафор у мистецтвознавчій літературі є їх художньо-естетичні якості, емотивність, здатність до інтерпретації. За результатами проведеного дослідження можна сформулювати наступні висновки:

1. Як синтетична й стилістично маркована лексична одиниця, мистецтвознавчий термін-метафора вбирає в себе якості притаманні як терміну мистецтвознавчої терміносистеми та має

риси та функції притаманні науковим лексичним одиницям, так і якості притаманні метафорі мови мистецтва, що характеризується емоційністю, експресивністю, має когнітивну сутність.

2. Терміни-метафори функціонують у межах мистецтвознавчої терміносистеми. Постійне використання терміна-метафори в текстах сприяє поступовому стиранню його метафоричності й переходу до розряду неметафоричних термінів.

3. Механізми утворення термінів-метафор подібні до механізмів утворення художніх метафор, а саме перенесення по функції за аналогією, за подібністю.

4. Щодо граматичної структури, серед термінів-метафор переважають прикметникові й іменникові, що підтверджує думку про те, що їх номінативна функція є провідною поряд із когнітивною та емоційно-експресивною.

5. Терміни-метафори мають здатність до багаторазового вживання в текстах різної змістової направленості, їх розуміння не залежить від контексту, когнітивна сутність виявляється на рівні простої метафори.

6. Терміни-метафори є невід'ємною частиною наукових текстів мистецтвознавчого характеру та мають здатність до інтерференції в мистецтвознавчих текстах іншого стилістичного спрямування завдяки своїй метафоричній сутності.

Перспективами подальшого дослідження термінів-метафор у мистецтвознавчого характеру ми вважаємо вивчення взаємодій інших терміносистем із мистецтвознавчою та функціонування й інтерференція мистецтвознавчих термінів-метафор у текстах іншого спрямування. До перспектив дослідження також можна віднести вивчення термінів-метафор з метою укладання спеціальної довідкової літератури.

Список використаної літератури

1. Абсалямова Е. Н. Стертые метафоры (лаборатория, суд, битва, школа и семья) в литературной критике Поля Верлена / Е. Н. Абсалямова // Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2007. – № 1. – С. 70–82.
2. Андрієнко Т. П. Термінологія туризму в англійській, іспанській та українській мовах: когнітивно-прагматичний аспект / Т. П. Андрієнко, І. А. Криворчук // Збірник Київського Міжнар. ун-ту. Серія: Іноземна філологія. – Київ : Правові джерела, 2008. – № 5– С. 40–53.
3. Барнич І. І. Поняття «фахова мова» і «термінологія» в німецькій і українській мовах / І. І. Барнич // Львівський філологічний часопис : зб. праць. – № 3. – Львів, 2018. – С. 16–20.
4. Бойко І. І. Основні ознаки та вимоги до терміна галузей косметології та естетичної медицини / І. І. Бойко // Львівський філологічний часопис : зб. праць. – № 3. – Львів, 2018. – С. 36–42.
5. Вербицкая М. В. Проблемы формирования терминологии «новой» сферы знания / М. В. Вербицкая, А. К. Купцова // Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М. : МГУ, 2007. – № 3. – С. 7–12.
6. Деркач Т. В. Метафора в літературознавчому тексті 90-х рр. 20 ст.: семантика, структура, функції : дис. кандидата філол. наук: 10.02.01 / Т. В. Деркач. – Сімферополь, 2007. – 182 с.
7. Ивина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования) / Л. В. Ивина. – М. : Академический проект, 2003. – 303 с.
8. Лемов А. В. Система, структура и функционирование научного термина / А. В. Лемов. – Саранск : изд-во Мордовского ун-та, 2000. – 192 с.
9. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лемов. – М. : ЛКИ, 2007. – 254 с.
10. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры / Х. Ортега-и-Гассет // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 68–82.
11. Потебня А. А. Эстетика и поэтика / А. А. Потебня. – М. : Искусство, 1976. – 215 с.
12. Селігей П. О. Сучасне термінотворення: симптоми та синдроми / П. О. Селігей // Мовознавство. – Київ : НАН України, 2007. – № 3. – С. 48–61.

13. Скороходько Е. Ф. Позиційна інтерференція термінів як структурна характеристика наукового тексту / Е. Ф. Скороходько // Мовознавство. – Київ : НАН України, 2006. – № 4. – С. 22–31.
14. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.
15. Gibbs R. W. Why many concepts are metaphorical? / R. W. Gibbs // Cognition. – New York : Cambridge University Press, 1996. – P. 309–319.
16. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor / G. Lakoff. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993.

Словники

1. Герасимчук Л. Англійсько-український мистецтвознавчий словник // Словник. – Київ : Криниця, 2004. – 96 с.
2. Мужжевлева Е. Б. Учебный англо-русский словарь-справочник для вузов искусств // Словарь. – М. : Высшая школа, 1991. – 128 с.

УДК 81.255.7:811

ПАВЛИК О. Б.
Хмельницький національний університет

ПОНЯТТЯ КОНВЕРСІЇ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація

У статті розглянуті поняття конверсії у німецькій мові. Наведений аналіз теоретичних досліджень науковцями поняття конверсії на сучасному етапі розвитку філологічної науки. Описані різні види конверсних структур, лексичні, граматичні та синтаксичні конверсні конструкції. Також наводяться приклади використання конверсій у сучасній німецькій мові.

Ключові слова: конверсія, конверсійні структури, структури тексту та речення, сучасна німецька мова.

PAVLYK O. B.
Khmelnyskyi National University

THE NOTION OF CONVERSION IN MODERN GERMAN

Summary

The article deals with the issue of conversion in modern German. The author analyses the theoretical research of conversion at the modern stage of linguistics. Various types of conversion structures such as lexical, grammatical and syntactic have been described. Examples of conversion in the modern German language have been provided.

Key words: conversion, conversion structures, text and sentence structures, modern German.

Актуальність цього дослідження визначається тим, що поняття конверсії мало досліджене. Поняття конверсії та нонверсії почали вживатись дослідниками близько 30 років тому: Дж. Лайонз (1963, 1968), В. Г. Гак (1965, 1968), О. І. Москальська (1974) та деякі інші. Існуючі на сьогодні дослідження не розкривають в повному обсязі різні види конверсивних відносин у сучасній німецькій мові.

Термін «конверсія» було введено Дж. Лайонзом (1963, 1968): це змістове співвідношення, яке описує протилежності, наприклад buy (купувати) – sell (продавати), husband (чоловік) – wife (дружина). При цьому слово buy є нонверсивом для слова sell, а слово sell є нонверсивом для слова buy [6, с. 493].

В роботах лінгвістів розрізняють різні види конверсії, вона буває лексичною та граматичною. У кожній мові є засоби переведення прямої номінації в опосередковану [2, с. 75]. Форми пасивного стану відносяться до граматичної конверсії [7, с. 123]. Komissar X. klärt den Fall. – Der Fall wird vom Komissar X. geklärt [4, с. 51]. Лексичні нонверсиви є більш різноманітними, особливо поширеними є дієслова, хоча деякі дослідники відзначають наявність нонверсивів і серед інших частин мови, а саме Т. П. Ломтєв, Л. А. Новіков, В. Біркенмайєр.

Останнім часом тему конверсії почали досліджувати більш активно, поняття конверсії ввели навіть до деяких підручників із лексикології [3, 4]. Прояви конверсивних відносин на рівні тексту пов'язані із розподілом на тему і рему, тому О. І. Москальська розглядає конверсію як особливий вид перифраз. У своїх дослідженнях вона використовує термін «топікалізація», який вперше ввів Ш. Баллі. При цьому на роль предиката в реченні виходить то один, то інший актант. Деякі лексичні одиниці дають можливість на їх основі створювати симетричні конверсивні речення, наприклад *verheiratet sein mit j-m. Peter ist mit Eva verheiratet. – Eva ist mit Peter verheiratet.* Згадуючи про комунікативний розподіл у реченні, О. І. Москальська все ще вважає конверсію граматичним явищем [7, с. 122–124]. Пізніше науковці Празької школи почали розглядати конверсію на рівні синтаксису, називаючи її комунікативним або актуальним синтаксисом. Таке звернення дало новий поштовх дослідженням цієї тематики у роботах Ю. Д. Апресяна, Е. Agricola, Л. А. Новікова та інших науковців. Ю. Д. Апресяна зазначає, що завдання конверсії полягає у тому, щоб робити логічний наголос, ділити інформацію на тему і рему. Нонверсиви мають семантичну природу і пов'язані із осмисленням мовної ситуації самим мовцем [3, с. 241].

У своїй роботі ми також виходимо із синтаксичної природи походження конверсії, та розглянемо її лексичні та граматичні прояви у сучасній німецькій мові. Синтаксична конверсія полягає у зміні полів учасників мовної ситуації. Найбільш поширеним видом такої конверсії є зміна актантів при одному предикаті. Існують симетричні і несиметричні конверсивні відносини. При симетричних конверсивних відносинах зміст однієї нонверсивної частини впливає із іншої. Несиметричні конверсивні конструкції вживаються набагато частіше, водночас існує обмежена кількість лексичних мовних засобів для вираження симетричних конверсивних відносин.

Найбільш вживаними мовними одиницями для вираження синтаксичної конверсії є дієслова та словосполучення, які позначають стосунки між людьми. При граматичній конверсії можливі і ситуації, коли учасниками конверсії стають актант (жива особа) і предмет, на який направлена дія актанта, що часто проявляється у зміні стану.

Z.B.: *Der Lehrer stellt die Note. – Die Note wird von dem Lehrer gestellt.*

Der Brief wurde von mir geschrieben. – Ich habe den Brief geschrieben.

При лексичній конверсії найчастіше вживаються дієслова, словосполучення, іменники які позначають професійну діяльність, дружні чи родинні стосунки, домовленість, знайомство, спільне ведення справ, схожість за певними ознаками. Як серед дієслів, так і серед іменників, що позначають симетричні конверсивні відносини є багато синонімів, наприклад: *mit j-m Briefe wechseln, mit j-m brieflich verkehren, j-m Briefe schreiben, mit j-m im Briefwechsel stehen.* Як уже зазначалось, симетричних нонверсивів є лише незначна кількість, а симетричних конверсивних відносин – ще менше. Більш вживаними є несиметричні конверсивні конструкції, які показують погляд на одну і ту ж ситуацію, але з різних точок зору. Для посилення ефекту у таких реченнях часто вживаються такі сполучники як *wie, auch*, а також прислівники *gleichfalls, ebenfalls*.

Лексична наповненість конверсивних структур пов'язана із синонімами, антонімами, словами, що відносяться до однієї тематичної групи. Водночас існують і граматичні шляхи вираження конверсії, наприклад граматична категорія стану. Подекуди граматична конверсія доповнює чи посилює лексичну. Тому, на нашу думку, логічно вважати конверсію лексико-граматичним явищем.

Можна умовно поділити конверсію на шість основних видів:

- 1) конверсія на основі взаємонаправлених дієслів та словосполучень;
- 2) каузація;
- 3) конверсія на основі зміни стану;